

Biblioteka
NASLIJEĐE

TIM *press*

SLOBODAN ŠNAJDER

Doba mjedi

Zagreb, 2015.

Ocu i Majci

Ništa nisam iz vjetra izvadio.

REYMONT

Civilizacija djece odgajane na kažnjavanju
i posluhu dala nam je Prvi svjetski rat, a
u Drugom onu slijepu povodljivost za
opsjednutima vjerom u vođu-štakorolovca.

MIŁOSZ

Vrane odasvud!

KEMPF

I.
Transilvanija

Šareni svirac od Hamelina

U Njemačkoj je gladna godina.

Pale su velike kiše, sve je sagnjilo. Krumpir još nije prepoznat kao prijatelj sirotinje, neki su ga uzgajali radi lijepih cvjetova. Žito su povaljale oluje. I ratovi su učinili svoje. Vojnik ne sije, ali jede. Staje zjape prazne, stoka se ne čuje, ali zato kuće cvile od gladi. Sirotinja nema prijatelja.

S jesenjih večeri, muški sjede uz uljanicu, šute i dime na lule, žene sijeku kupus. Jedino čega ima jest taj kupus i on svima izlazi na uši.

Jedne od tih večeri u krug slabašnog svjetla uljanice stupi neznanac. Nitko se poslije nije mogao sjetiti tko ga je pustio u kuću; nikakvog kucanja. Bio je srednjeg rasta ili nešto ispod toga. Kad je skinuo šešir i duboko se poklonio, ćela mu zablistala. Njuškolik je bio, baš tako, imao je stožac a ne nos, k tomu brčine. Ipak, moglo je to biti ljudsko lice malo duljega profila. No svi su se kleli u njušku. Ljudi će uvijek lako ocrniti stranca. U tome selu, još otkako je rat prestao, nisu vidjeli nikoga tko se u njemu nije rodio. Bila to njuška ili lice s jačim nosom ostalo je neriješeno; ali postojala je potpuna sloga oko toga da je u cijeloj neznančevoj pojavi bilo nečega što ih je tjeralo da se naježe, ne znajući zašto. K tomu i neki srh jer običan on nije bio. Tako je dosadno gladovati. Neznanac unio je pod ovaj krov nemir. Je li to na dobro?

Jedan od viđenijih u selu, svakako krupnijih, zgrabi sjekiru iza peći, ali drugi mu uhvati ruku.

– Zar ne vidiš da nam ovaj gospodin hoće nešto reći?

Neznanac se duboko pokloni svojemuzagovaraču, usekne se (neki od prisutnih do kraja svojih života ustrajali su pri tvrdnji da je smotao rep i gurnuo ga u hlače) te počne ovako zboriti:

– Moja gospodo! Dopustite mi da vam se obratim uime svojega gospodara kojemu sam poslušan sluga. Učinio bih za nj sve, pa uzmimo da moj gospodar kaže: – Idi do potoka pa se malo utopi, ja bih to smjesta učinio. Moj gospodar dobro poznaje vašu muku, ja dolazim u njegovu nalogu da vam ponudim spas.

Žene su raskrčile brda izrezanog kupusa da bi mogle prići bliže, te su posjedale po podu.

Neznanac se još jednom pokloni.

– Pogledajte oko sebe: samo jad i nevolja. U sušnicama nema ničega, štale su prazne, poklalo se što je bilo, u selo preko brda došla je kuga. Krumpir je crna, otrovna kaša.

Znam da ih je bilo i prije koji su dolazili ovamo po istome poslu. Znam da ih ima koji putuju njemačkim zemljama i krađu djecu, a to se onda pripíše

Ciganima. Svi u njemačkim zemljama znaju za šarenoga svirca koji da je podlo prevario žitelje grada Hamelina u Donjoj Saskoj i odveo im svu djecu, da su ona nestala, tako naprosto nestala, u planini... To je, ali, teška kleveta!

... i tu neznanac učini rukom jedan od svojih ceremonijalnih pokreta...

– Moja gospodo! Tko je ikada čuo da se planina može razjapiti kao vučje ždrijelo?

– Tko je ikada čuo štakora govoriti! – presiječe najstariji seljak koji je i na samrti tvrdio da je neznanac bio štakor, doduše jako velik, nešto kao überštakor.

– Netko mora govoriti! Jer vi samo šutite i trpите! Da imate pravog čovjeka među sobom, on bi razumio što vam kanim reći. Vama treba Vođa!

– Znamo mi da je u tom Hamelinu, kod Hanovera, neki putujući šarlatan obećao da će ih riješiti štakora, a onda im je svirkom izmamio djecu i više se o njima nije čulo. Trebali su ga zatući sjekikom.

– To je tužna priča – reče neznanac. Svaka priča ima dva kraja: jedan se priča na kraju trudodana kad se oralo i kopalo. Drugi kraj priča se u dan Božji.

– Pa kaži prvi kraj.

– Smrt, naravno, a umrijeti možeš bilo gdje.

– A završetak za nedjelju?

– Transilvanija.

Nitko od prisutnih nije nikada čuo za tu zemlju.

Nastade u sobi tišina i stane se širiti pod ostale krovove. Cijelo je selo slušalo. Razgovori, ranije vođeni, sada su presahli.

– Molim posluš, gospodo, ne prekidajte me, jer ću izgubiti nit, a izgubim li nit, i vi ćete biti izgubljeni.

Onaj koji je prvi htio skočiti na nj i opet zgrabi sjekiru.

– Moja gospodo – nakloni se neznanac. Slušajte što vam imam poručiti, pa me onda zatucite ako vam je od volje ubiti stranca. To je uvijek tako lako. Ali zašto, kad vam ja donosim dobru vijest, novo evanđelje?

– Takvih ovdje ima cijela legija. Na sajmu možeš kupiti dobru vijest za novčić od zeca ili bradate žene.

– Ali vi ništa ne znate, pa otud ne znate gdje vas čeka sreća. Iza sedam brda koje donekle poznajete, steru se sve nova i nova, koja ne poznajete. Između njih teče velika rijeka kojom se, uz malo sreće, može ploviti bezbrižno i bez velikog troška. Kad ostavi planine za sobom, rijeka teče kroz ravnice: zemlja je crna i tako je moćna, da tjedan dana nakon što baciš sjeme, možeš žeti. To je s onu stranu velikih šuma koje nisu ničije i nitko vas zbog naramka drva neće dati pod bič. Tamo daleko je Transilvanija. Tamo je život za vas, ovdje vam života nema nego ćete pocrkati, kao i svi štakori s vama, ne treba vam svirac od Hamelina da vam uzme mladost; pomrijet ćete od gladi, kuge ili će vas zatući pijandure u mondurama.

Zavlada tišina. Čuje se jedino kiša koja, po tko zna koji put gladne godine, lije kao iz kabla.

– Ako je ta zemlja tako dobra, kako to da je nitko ne obrađuje?

– Jedva da je toj zemlji potreban plug.

Tiho je pod krovom, kao da se i kiša stižala.

– Ako je zemlja tako dobra, onda sigurno nije tako da bi bila ničija.

Neznanac se nakloni: – Dakako. Sve dobre stvari na svijetu imaju vlasnika.

– Meni se čini, reče netko, da ovaj prijan skuplja vojsku! Najbolje je – prošapta on – da ga izvedemo i zatučemo iza kuće.

Iako je ovo bilo prošaptano iza zida od kupusovih glava, neznanac je taj šapat čuo, a nije ga mogao čuti.

– Pustite me barem da vam kažem sve do kraja. Moj gospodar ima mnoge posjede u Transilvaniji. Tamo nema gladi, nema zime.

– Ali ako je zemlja tako plodna, zašto tvoj gospodar sam ne izađe na njive i stane po njima pljuvati?

U tom trenutku neki su žitelji ipak stali vjerovati da u svemu tome što taj čovjek govori ima nečega.

Dvije se stranke stvore pod tim krovom: Jedni su bili za to da se stranca utuče iza kuće, drugi da mu se da prilika. Viđeniji ljudi povuku se u drugu prostoriju da vide što im je činiti.

– Moja gospodo! Koliko ja mogu vidjeti, vi ste jako razjedinjeni – reče neznanac kad su se muškarci vratili zidu od kupusovih glava. Zato i jeste zapali u tako velike nevolje, zato vam sviraju trbusi. Vama treba Vođa. Čak i takav kojega biste na mjestu ubili, bolji je od nikakvoga. Ja vam ne mogu poslužiti u tu svrhu jer sam i sam vođen. Ali vi boljega od mojega gospodara nećete naći, to vam jamčim jer ni ja sam nisam našao. Mogu li se sada oprostiti?

To je bilo odobreno jer je glasanje ispalo neodlučno.

– Spremajte se! Kad dođe čas, znat ćete više! Tada, ne prije, eto mene kod vas opet!

Neznanac iščezne, ali, kleli su se svi, ne kroz vrata. Čini se da je nestao u rupi u zidu koju nitko nikad prije nije vidio. Moglo bi se pomisliti, on je kao neka misao iz prošlosti. Ama baš nikome nije palo na pamet da taj neznanac dolazi iz budućnosti. Misli, pa i one najgore, ne znaju za prepreke. Obično se ne legitimiraju, prolaze kroz zidove, putuju brzo. "Eto mene kod vas opet!" – riječi kojima se neznanac oprostio još su neko vrijeme zvonile u ušima žitelja. Nisu pravo znali je li to bila prijetnja ili obećanje sreće. Transilvanija? Zemlja iza sedam brda? S onu stranu šuma?

Po sudu najpametnijih među žiteljima, to je moralo biti jako daleko, negdje na samom rubu Zemljine ploče. S tog ruba ne bi bilo teško skočiti u ništavilo, ali gdje je onda sreća? To je kao – utopiti se. Kao što su se utopili svi štakori Hamelina. Doduše, da bi se nemili gosti sutradan pojavili u drugom gradu, kako bi se cijela obmana mogla još jednom zavrtjeti. Lupež je bio taj svirac od

Hamelina, premazan svim mastima, obojen svim bojama. A mladost je uvijek tako lakovjerna i ništa nikoga ne možeš naučiti.

Saga o neznancu, možebit štakoru, koji govori ljudskim glasom, smjesta se raširila njemačkim zemljama onom brzinom kojom putuju misli. No isto je tako nestala čim su stabla voćki udarila u mlad sok, čim je potjeralo novo žito.

Carev snubok

Pisala se nova gladna godina – 1769. od rođenja Spasitelja. Gladuju i Kempfovi, pa i mladić Georg Kempf koji se rodi u njihovu krilu, a da ga nitko nije pitao u kakvom će se krilu roditi. On je okretan i naočit, zlatnih ruku. Bio je neko vrijeme šegrt kod nekog kolara, ali onda se vratio u očevu kuću jer je trebalo ruku na zemlji. Tako je zanat izučio dopola. Bilo mu je vrijeme za ženidbu, ali ove jeseni još nije bilo svadbenoga pira; što iznijeti svatovima na stolove?

Ipak, Kempfovi odlučiše jednoj od seoskih cura poslati snuboke. Nije bila od najružnijih, imala je i nešto miraza. Ali mladog je Kempfa nešto vuklo u svijet. On si je utuvio u glavu da je rođen za nešto bolje.

Teška je kiša lila kad je nepoznat namjernik pokucao na vrata. Da nije kiše, ne bi ga u ovaj sat pustili unutra, iako su se njihovi psi posve umirili. Uostalom, bio je vrlo uljudan; još ga je bolje preporučila odora caričina činovnika.

Neznanac se pokloni i odmah se predstavi:

– Šalju me iz Beča! Dolazim u nalogu presvijetle carice, nosim papire bečke Kancelarije!

Iznose preda nj što su imali, a to je skoro ništa. Uplašili se nisu jer su mnoge kuće uokolo u posljednje vrijeme imale takve posjete.

Čovjek otkloni zdjelu, rekavši da nije gladan, ali oni, reče, jesu, gladni su strašno, i to se vidi.

– Pod ovim je krovom jad i nesreća. Koliko imate jutara?

– Malo – uzvratu stari Kempf. A i to što posijemo, izgaze nam gospodari sela kad love zečeve.

– Nemojte biti zečevi. Budite lisice i vukovi. Učinite nešto sa svojim životima. Krajnji je čas.

– Zašto? Je li iza brda opet došla kuga? Spremaju li na dvoru rat? Preživjet ćemo.

– Možda ćete preživjeti, ali zašto ne biste poživjeli? Zašto trunuti ovdje, trpjeti oskudicu, samovolju gospodara... da li vam napastuju žene?

– Ne, smrkne se stari Kempf, sada ne.

– Bit će da grof više nije u snazi.

– Samo što nije umro. Ali onda će iz Pariza doći njegovi sinovi i sve će krenuti iznova.

Seljaci šute.

– A novi se rat sprema, to je istina.

– Samo to ne! – uzviknu stari Kempf.

– Evo dobre vijesti za vas, evo novoga evanđelja: Milostiva carica Theresia želi naseliti svoje pokrajine. Ona poznaje vašu muku.

– U to da bi ona poznavala muku seljaka mi se ne usuđujemo vjerovati. Pa kako je carica?

– Tužna je carica.

– To se još nije čulo da bi carica bila tužna.

– Kako bi bilo vama da morate gledati njive pod korovom, prazne staje, zgarišta gdje su nekoć stajale kuće –

– Pa bilo bi to tužno za gledati.

– Eto, zato je i ona tužna.

– Vi tvrdite da je zemlja tamo dobra, da se lako ore i da je plodna. Pa zašto je onda netko ne obrađuje?

– Napokon i od vas koja pametna. Do jučer su je obrađivali Turci.

– A sad više neće?

– Htjeli bi oni, ali su protjerani. I sad tamo nema nikoga. Davno je svijetli vojskovođa Eugen Savojski ondje slavio svoje pobjede. Njive su zarasle, krovovi urušeni. Nestaju čak i groblja. Te su zemlje sada posjed caričin. Budite njezini kolonisti!

– Pa kud ću ja, vreća starih kostiju? – reći će otac Kempf.

– Mladi neka idu. Kad im krene, kad se malo potkože, povući će i vas.

– Kad bi grofove sluge čule što se pod ovim krovom govori, premlatili bi nas na pasja kola.

– Carica će nad vama bdjeti. To je najpametnija vladarica koju je svijet dosad vidio. Putovat ćete velikom rijekom kojoj je ime Dunav, a to je moguće izvesti uz malen trošak. Vozarinu plaćamo mi.

– Gdje je ta zemlja? – pita napokon mladi Kempf, već napola riješen dati se povesti od snuboka.

– Preko sedam brda, s onu stranu velikih šuma: Transilvanija.

– Tamo teku med i mlijeko, tamo je zemlja Kanaan? Obećana zemlja?

– Ja vam ne obećajem med i mlijeko, a zemlje se zovu kako se zovu. Ali jamčim vam ja, kakvog me vidite u ornatu caričina vjernog službenika, da će tamo kamo vas vodim, onaj tko radi pošteno u znoju lica svojega, te inače živi čestito, poživjeti dobro i barem u umjerenom obilju. Beč svakome kolonistu daje zemlju za kuću, okućnicu, njivu, plug i kravu... kao što sam već rekao, podmiriti će najam za splav... U svako novo selo dolazi pop.

– Zemlju će nam dati, plug i kravu? – usklikne mladi Kempf. Svoju su kravu još prije mjesec dana pojeli. – I popa? Krava je mnogo važnija od popa, pomisli on.

– I to kakvu zemlju! Pljuneš u nju, a za tjedan eto košnje, eto berbe. Na štitbru će dvor prvih pet godina zažmiriti sve dok se kolonisti ne osove na svoje noge. To će reći, nećete biti zvani na tlaku.

– Tko još vjeruje u takva čuda – usprotivi se stari Kempf.

- Za vjeru potrebna je snaga, moj gospodine.
- Caričin snubok ustane.
- Kamo ćete, gospodine, na ovu kišu?
- Do vaših susjeda. Ništa, naime, nije ljepše nego naseliti susjeda uz susjeda.
- Mi još ništa nismo rekli – reče stari Kempf.
- Pogledajte oko sebe. Procijenite što vas čeka ovdje. A što bi moglo biti tamo. Kad dođe čas, saznat ćete više.
- Gore biti ne može – kaže mladi Kempf, a caričin sluga pogleda ga kao već svoju akviziciju. Njegova zarada brojila se u dušama.

Dva tjedna nakon posjeta caričina snuboka, Kempfovi sjede oko hrastova stola nakon večere, može li se ono što su pojeli tako nazvati. Muškarci dime na lule, žene čiste kupus, djeca trijebe buhe pod stolom, ta čupava majmunčad.

Najzamišljeniji je mladi Kempf.

Večer prolazi u gotovo potpunoj tišini. Jasno se čuju miševi kako grebu u zidu, a i štakor koji divlja u smočnici u kojoj nema gotovo ničega. On upravo počinje gubiti vjeru u ljude, a to je za svakog štakora agonizno stanje. Kiša neprekidno pada već peti dan, crn oblak nasjeo je na zabat kuće kao da mu je sedlo; svaki put kad bi se oblak promeškoltio, na kuću i imanje pali bi novi badnjevi kišurine.

Jučerašnji dan mladi je Kempf proveo na groblju uz crkvu gdje se Kempfovi kopaju već više stotina godina; porazgovarao je sa svećenikom, ali mu ništa o snuboku caričinu nije odao. Bio se poveo razgovor o duši, i je li velik grijeh ostaviti rodnu kuću te krenuti u neizvjesnost. Neočekivano, stari svećenik mu uzvрати: – Bog će te svuda pratiti.

Osim sa starim svećenikom, Kempf nije imao s kim razgovarati. Grobni kamenovi isprani vremenom nisu mu ništa rekli, dakle, ni "da" ni "ne". Pokušao se Kempf sjetiti je li se ikada oko stola poveo razgovor odakle su Kempfovi došli. Ne, nikada o tome nije čuo ništa. Zaključio je da su ponikli tu, oko kuće, kao kukuruz ili grašak. No to je bilo u zlatno doba, kad je Bog hodao po zemlji, pa je bilo ne samo ljudi koji su se množili tako što su nicali po njivama, već je za sve njih koji su tako ponikli bilo graška i kukuruza u izobilju. Nije bilo prekomjernih usta. Ali doba je zlatno nestalo, neko vrijeme živjelo se još podnošljivo u dobu srebra, ali onda svi zaratiše uzduž i poprijeko, koljući se na svakom pragu, sijući u brazde mržnju umjesto zrnavlja. Željezni plugovi bili su bolji od drvenih, ali i mačevi su bolje sjekli od brončanih, a utrku plugova i mačeva čovjek je izgubio. Čovjek je, naime, baš onaj od svih stvorenih stvor koji je uvijek na gubitku, a napredak valjda i nije ništa drugo nego taj njegov gubitak. Tako je Kempf-sin umovao, šljapkajući po baricama: novi se Hesiod ukazao u Njemačkoj, ali traga nije ostavio. Ova je knjiga prvi i jedini spomen o njemu.

Kiša je istina i dalje sipila, ali u zraku se osjećalo da okovi zime popuštaju. Nije doduše još bilo vrijeme za šetnju, ali on je htio iskoristiti zadnju priliku za posjet groblju svojih praotaca. U njegovoj glavi jedna drugu sustizale su misli kao da se nova spotiče na onu raniju. Vratio se Kempf kući, a sve je na njemu bilo mokro. Ostatak dana proveo je kunjajući na peći. A tko će ovdje hodati za plugom kad njegovo mjesto na peći ostane prazno?

Svi su u kući razumjeli da se u njemu nešto zbiva, nitko se nije usudio uznemiriti ga u njegovu polusnu.

Može se pretpostaviti da je u nekom trenutku preda nj stupio štakor te mu se obratio ljudskim glasom, a bilo je to tako da ga je samo mladić mogao čuti.

Što su njih dvojica razgovarali nije prenijeto.

Ukućani su dugo čuli jer je posla bilo malo, otud i umora.

Nešto prije ponoći Kempf-sin spusti se s peći, silovito udari šakom po stolu i zaviče: – Idem u Transilvaniju!

Stari Kempf, neočekivano, nije se usprotivio. Čak je rekao kako je njemu već danima jasno da će Georg otići. Dao mu je svoj blagoslov i kuburu, još iz vremena kada je ovim krajevima tutnjio onaj veliki rat zle uspomene, tokom kojega se katolici naganjahu s luteranima, počinjajući, jedni na drugima, dotad nezamislive okrutnosti.

– Kamo god pošao, znaj da je Bog jedan – reče mu otac, a Georg ga poljubi u ruku. – Budi čestit, čuvaj se zlih ljudi i mahnitih ženturača! Pazi se bolesti, štuj Boga, ne ukradi, nemoj nas zaboraviti!

Majka se povuče spremati sina za put, ponoć već je bila prošla, sati su sada zadihano ganjali jedni druge. Nije pravo znala što spremati sinu za tako daleko putovanje. Što se nosi u Transilvaniju? Pračku koju mu je otac izdjelao dok je bio dječak? Frulicu koju si je izrezao sam? Štap i udicu?

Bježalo se noću kad grofove sluge spavaju jer bi susret s njima i grofovima mogao biti koban.

Kiša je prestala, nebo je svijetlo, a Mliječni put raskošniji no ikada. Čak se, valjda prvi put ove godine, čuju i popci. Zaista su uranili.

Duboko u noći krenula je kolona mladića, od kojih su neki bili gotovo još djeca, s vrećama na leđima, kovčezima i torbama s kruhom. Vodio ih je caričin glasnik i sad se prvi put vidjelo da malo hramlje. Nakon tri milje hoda – na istoku se već palilo sunce – čekala ih je zaprega koju je za njih zakupio caričin snubok. Zajednički cilj povorke u kojoj se Kempf osjećao osamljen jer nikoga nije poznao bio je Ulm gdje ih nestrpljivo iščekuje splav dobre carice. Iduća dva do tri tjedna ta će splav biti Kempfov dom na vodi.

Kempf je, čim se iskrao iz kuće, shvatio da se u njegovu selu on jedini odlučio. Je li ta odluka na dobro ili na zlo, to će se vidjeti.

Praotac Kempf pluta u Transilvaniju

Kempfov dom na vodi šareni se kao šator pred crkvom na proštenju; u tom su šatoru izloženi razni primjerci ljudskog roda kao i drugo što se narodi na Zemlji u svrhu čuđenja. Nema doduše žene s bradom, nema teleta s dvije glave i nitko ne izvikuje svoju čudotvornu mast. Ali tu je Turčin, trgovac koji putuje izdaleka, čak od Hamburga, gdje ima skladište ćilima; tu je Židov, poljski hasid, tu su lutorani, čija nervoza raste s približavanjem granice... iza drvene pregrade skviči prase. Čega sve ima na svijetu, misli Kempf.

Turčin ima široke hlače od svijetlocrvene čohe i dug kaftan te širok pojas prošaran zlatnim nitima, a na glavi turban, bijel s ljubičastim vrhom. Kapetan splavi, iskusan kakav je bio, zna da je Turčin sunit i da je trgovac. Ako ni po čemu drugome, a ono po turbanu. Zelena je, naime, boja pridržana Sretnoj Porti, janjičarski časnici i imami nose drugačije turbane itd. Turci daju mnogo na boje i oblike.

S Turčinom putuju i njegove sluge. Oni ga neprekidno dvore, naročito kad mu ništa ne treba; stalno su na nogama i prate svaki njegov mig. Ponekad ih mora tjerati od sebe kao da su muhe. Turčin putuje ovom groznom splavi do mjesta koje se zove Wolkowar, a onda se kani priključiti nekoj karavani. Krajnji mu je cilj Sarajevo. On se jako čudi što Kempf nije čuo za sarajske opanke koje mu gura gotovo pod nos. Služio se taj čovjek nekim jezikom koji bi se dobrohotno mogao priznati za neki, doduše nepostojeći, njemački dijalekt. Napokon, imao je on skladišta u Hamburgu, bio je imućan i napatovan. Čim su krenuli iz Ulma, Turčin je isposlovao da se krme smjesti na drugi kraj splavi, jer da mu njegov vonj i roktanje neće dati počinka.

Židov ima na sebi crn kaput, na nogama crne čizme. Ali pravo čudo je na glavi: Šešir – *shtreimel* ga zovu njegovi u Galiciji – taj ga hasid nikada nije skidao. Mora da je skup, misli Kempf. Pa naravno da jest, kad je načinjen od sedam samurskih repova! Potonje čuo je Kempf u rodnom selu jer ondje nije bila rijetka zgoda sresti putujuće trgovce koji su svi bili Židovi. Repove samura, na glavi ovog Židova, međutim, nije bilo moguće izbrojiti, a Kempf se nije usudio pitati. Hasid sjedio je na svom buretu mrk, potpuno utonuo u svoj svijet.

Brojiti mu repove – pa to bi bilo kao brojiti mu buhe. Ne bi to bilo lijepo.

Kapetanovo čelo zaorano je dubokim brazdama, nos mu je povelik. To bi upućivalo na gubu. No kako se gubavac nije smio približiti zdravomu na kopljomet, sigurno je da mu nitko ne bi povjerio splav. Kempf se odvažio pitati momka iz posade o tim brazdama te je spomenuo i kapetanovu nosinu.

Odgovor je bio da je kapetan rođen zgužvan, da mu je čelo kao rupčić ostavljene cure, nos da je od lokanja. S posadom se kapetan ophodi svisoka, vrlo grubo, a putnike samo što nije tukao. Posada brinula se za velika vesla koja su bila neke vrsti kormila. Ovo plovilo kreće se prepušteno velikoj rijeci koja se povremeno njime poigrava kao da joj je igračka. Vesla, od kojih se jednim upravljalo s vrha daščare na sredini splavi, jedini su način da se izbjegne smrtonosni vir ili kakva druga nesreća, naprimjer, udar u stijenu. Splav, golemi trupci povezani debelim konopom, plutala je u milosti rijeke prema dalekom ušću. Povremeno viđaju kljusad kako vuče splavi uzvodno što je bio mučan prizor. Većinom, žalili su patnje tih nedužnih životinja. Kapetan je rekao da svak živi svoju sudbinu. – I oni su Božja stvorenja, mrmore neki. – Nije to lijepo ovako kinjiti marvu!

U jednom trenutku, po kretnjama posade, po naglo uozbiljenom licu kapetana, Kempf shvaća da idu ususret opasnosti.

Mora svih onih koji su u XVIII. stoljeću plovili Dunavom nizvodno od Ulma zvala se Dipštajnski grebeni, u to doba dva dana puta od gradića Engelhartzelle; to se ime među splavarima na Dunavu izgovaralo upo glasa. Ipak se plovilo jer ploviti se mora.

Izvor kaže: “Uvučena su vesla a posada je zamolila putnike da svak u svojem jeziku stane moliti očenaš ili nešto tome nalik.”

Naime, na tom mjestu strašan vir putnike zove u podvodni zamak gdje stoluje car Dunava, a suri grebeni prijete na svoj način samoj splavi. Na dnu blista staklen dvor, usred kojega je golema trpeza a oko nje sjede car u prilici golemoga soma te podanici, dok svjetleće ribetine bacaju sjaj svojih krljušti na njihovu gozbu; na trpezi su staklenke, baš onakve u kakve se sprema ukuhano voće; u tim su staklenkama duše utopljenih. Neke su nastanjene tim dušama, druge su prazne, one čekaju; one pune duša car-som miluje svojim brčinama.

Turčin smjesta prostre molitveni sag i stane klanjati; Židov šalje specijalnu, veoma žurnu poruku svojem Bogu; kršćani glasno mole Paternoster.

Jahve Gott Allah

bivaju oslovljeni i svakome je od vrućih molitelja na splavi priznato da je

JEDINI

Samo se Bog kršćana još dodatno dijeli s tri.

Svake hrabrosti nadolaskom vira nestaje, nema više snage do li za šapat...

Allahu ekber... Svemogući... Jedini Oče... Allahu ekber... Najveći... Svemogući... Oče naš koji jesi...

Kao srma – tkanje zlatno ili srebrno – na čohi od vode ovdje vrlo tamne, gotovo crne, ispisuje plutajući Babilon svoje poruke mješavinom arapskog, južnonjemačkog, hebrejskog, poljskog... Splav se odjednom smanji, čini se

bespomoćnim iverkom kojim ravna strašna sila... Koliko god da je sitna, ta se splav sada okreće u viru kao bogomolja pod znakom križa, kao sinagoga, kao džamija.

Čini se da ta babilonska zbrka neće smetati Jedinome. Ovi ljudi neće graditi toranj babilonski da bi Jedinoga pošakljali po tabanima već će se na kraju putovanja, gdje god da to bude, raspršiti kao sjeme maslačka. K tomu, putnici ne govore jedan drugome već se izravno obraćaju Bogu na visini. Zašto da im miješa jezike?

Bog će ih uslišiti, pa onda i kapetana i njegove momke; oni se više ne mole već se čvrsto drže za komade drveta, bačve, škrinje, u koje se nadaju, a ne u Boga-oca, ako vir povuče splav, ili ga struja natjera u hrid. Oni dobro znaju da su njihovi izgledi napola. Putnici pak na splavi svi su iz naroda Knjige, tih naroda jesu tri, knjige su tri, a opet samo jedna: Knjiga! Njima je sve prvi put.

Svak na splavi skrušeno misli na krajnje, o prvim i posljednjim stvarima. I oni bolje odjeveni sada se drže kao pokajnici u kostrijeti. Putnici, o posadi da se i ne govori, bili su upoznati s rizicima. Agenti u Ulmu su ih dakako umirivali, ali svi su oni znali da se svaka druga splav razbila, i da se o mnogima koji su ovuda plovili više ništa nije čulo. I njihova je splav, splav praoca Kempfa, sada u Božjim rukama. Šanse su njihove napola.

Putnici se čvrsto drže za ogradu, ako se nekoliko štapova pobodenih u trupce može ograndom smatrati te nastoje odmjeriti koliko im još sekundi preostaje do glavnog udara: do trenutka kad će se splav još jednom zavrtjeti na grotlju najvećeg vira i onda se možda razbiti o greben. Svak se moli Ocu kako je naučio, hasid s dugom bradom pjeva psalam, muhamedanac ne prestaje ničice padati na svoj sag...

Splav prođe.

Splav prođe, jer da se razbila, ja se ne bih rodio i ove knjige ne bi bilo, u čemu možda ne bi bilo neke štete.

Nejasno je koja je molitva upalila. Moguće je da se Bogu svidjelo što su tako mnoge. Ili je vodostaj Dunava od proljetnog otapanja snijega bio dovoljno visok? Možda je bio dovoljno nizak pa se vir smirio? Ne vjerujem, naime, da je Bog na visini imao osobit interes za moje rođenje: ta on je otac tako mnogima.

Dipštajnski grebeni uistinu su bili potopili mnogu nadu. Bog u ovom ili onom trenutku, u ponudi jezika valjda nije našao onaj koji može razumjeti bez rječnika. Moguće je da Bog naprosto nije imao svoj dan. Premda je Bog poliglot, ipak je svojedobno jako zakuhao oko Babilona; nitko ne voli debele rječnike. Kapetan također prihvaćao je rizik da mu se na splav provukao grešnik koji se u očima Boga ne može spasiti. Pri tome je isključivao sebe samoga, ubojicu i sjecikesu. Ta on, kapetan, bio je ujedno i poduzetnik, tojest patron splavi, a sada je vozio šarenu skupinu mahom siromašnih ljudi, caričinih kolonista, koji

su prodali sve što su imali da bi se uopće ukrkali na splav; da bi uopće mogli riskirati. Nosili su ono što im je preostalo i što se dalo nositi. Eto, naprimjer, onaj Kempf, djetić, koji je iza sebe imao godine naukovanja, i sad je tražio one kojima bi mogao prodati svoj zanat, a ništa nije dopekao nego dopola. Putuju i vojnici, plaćenici, *Söldneri*, pijandure, koji su isto tako tražili nekoga kome bi utrapili svoj zanat, ili su se vraćali s dalekih ratišta, često u ranama koje su napadali rojevi muha. Često su plutali skupa oni koji su se u ratu nemilosrdno trijebili. Mogu se pretpostaviti i žene koje nisu bitno otežale splav jer su ih ionako svi držali lakima. I to bi bila klijentela, pridodamo li još propovjednika koji je odlučio pratiti svoju malu zajednicu ako se već ona, kao takva, dala na put. Na splavi praoca Kempfa, doduše, nikakvih žena nije bilo, što se kasnije pokazalo kao problem. A i popovi su došli kasnije.

Činovnici Monarhije, koja tada još nije bila dvojna, putovali su na neki drugi manje riskantan način. Godina koju uzimamo u razmatranje – 1770. – u kojoj pratimo dramatičan a, pokazalo se, sretan prelazak splavi na Dunavu, kod Dipštajnskih grebena, jest godina kad je James Watt tek pokazao svoj parni stroj: to stoji za početak industrijske revolucije koja je odlučila razviti se u Engleskoj, a ne u Njemačkoj. Lokomotiva još međutim nije na vidiku, pa se Europom putuje konjskom silom. Činovnici, više klase, plemstvo, bez obzira na kojem jeziku izriču svoj očenaš, ne putuju splavima po Dunavu. Plemstvo luteransko ne putuje u područja pod suknjom moćne carice. Plemstvo habsburško i katoličko nema potrebe putovati, osim kad se ratuje. I nijednom imućnom putniku u XVIII. vijeku ne bi se mililo riskirati susret s Dipštajnskim grebenjem.

Kapetan dakle ima pred sobom ljude koji iz jedne oskudice bježe u drugu, ali ipak s nadom u izbavljenje. Ti koji bježe većinom su bili iz južnonjemačkih pokrajina ili iz Schwabenlanda. Čini se da su potonji bili u većini pa je otud lokalno stanovništvo sve koloniste prozvalo Švabama.

Rečena 1769., dakle, bila je u Njemačkoj “gladna godina”. Možda se nije masovno umiralo, kao te iste godine u Bengal: deset milijuna duša. Najveća prirodna katastrofa svih vremena. Ali da se ne bi umiralo, iz Njemačke je valjalo bježati. Smjer gladi bio je točno suprotan smjeru iz šezdesetih godina prošlog stoljeća kad je stotine tisuća krenulo trbuhom za kruhom spram Njemačke, često iz područja koja su u XVIII. stoljeću kolonizirali njemački seljaci i zanatlije u sklopu terezijanskih reformi.

Kad je opasnost ostala iza njih, sve se vraća kako je i bilo. Kapetanu bilo je važno da se razvije cijela mreža jezika u koju je valjalo uhvatiti Božju milost. To što je klijentela splavi bila tako raznolika, smatrao je prednošću. Da mu se na splav ukrcao i kineski trgovac, smatrao bi to dobrim znakom, bio on budist ili sljedbenik onoga što je sam zvao Tao. Kapetana nije smetalo što je ukranci hasid u svojoj godini: 1770. godinu Židovi su brojali kao godinu smještenu između 5530. i 5531. Svak dakle broji i grunta svoje, sve brojanice penju se u jatu

prema Nebu, a grebenje bilo je sve bliže, zeleni vir sve bješnji i moćniji. Ribe čekaju, kao i dunavske djeve, kao i vodeni car-som u svom staklenom dvoru, u dubinama. Gore vladala je, neupitno, carica; dolje, na ulazima podzemnoga carstva, carinici drugi i drugačiji. Te dunavske djeve, zamamne i neodoljive, opasno je čak i spomenuti ih.

No sve to skupa sad je bilo *vorbei*, postaje već zamičuća prošlost. Kapetan je i opet mrk i nepristupačan. Kempf ga je jednom pitao – Gdje je zapravo ta Transilvanija? – ovaj ga je tako grubo otkantao da se Kempfu učinilo kako mu se kapetan, uza sve, još i ruga. Tko razuman putuje tolik put a da ne zna kamo putuje?

Odgovor: Vrlo mnogi. Čak i dan-danas.

Kempf se više ništa ne usuđuje pitati.

Wolkowar, Transilvania

Na ukrcaju u Ulmu caričin snubok pozdravio se s momcima koje je vrbovao, poželio im sreću, a kao cilj putovanja i opet je označio Transilvaniju, s tim da će detalje čuti kad bude vrijeme, a to neće biti prije Beča. U gradu gdje stoluje svijetla carica njih će dočekati drugi caričini činovnici i uputiti ih u pojedinosti koje su zasad morale ostati pridržane. Troškovi splavi su pokriveni, kapetan je pod ugovorom s bečkom Kancelarijom, i njemu je u interesu da sve prođe kako se pristoji.

Kako se zima ipak na kraju predala, noći su postale toplije, a i da nisu, Kempf je na splavi spavao vrlo loše. Obično bi se umotao u gunj i pretraživao nebeski svod što je u rodnom selu rado činio; izvalio bi se na livadu i gledao zviježđa.

Splav je noću mirovala. Posada je hrkala naizmjenice, svi su bili naoružani, i svi su, po nekom kapetanovu rasporedu, davali stražu. No to su činili prilično aljkavo: tako da je Kempf često bio jedini budan čovjek na splavi. On bi tada stiskao kuburu koju mu je poklonio otac, na svaki šušanj između lopoča. Sve se doimalo tako neprijateljski. Danju je bila druga priča. Žitelji sela i gradića uz Dunav mahali bi im srdačno s obala, nudili na prodaju živež, neki su im pokazivali dugi nos, ali to je bila šala prema ovoj bezimenoj jezi gluhih noći. Jednom se silno prepao, pomislio je da će ih napasti čopor vukova, no bio je to srdać koji je došao napiti se dunavske vode, a splav, mirnu, kao mrtvu, životinja nije ni primijetila.

Kempf imao je sada mnogo sati da ga muče sve novim i novim pitanjima koja su ga u noći tjeskobila još više no što bi to bilo moguće za danjega svjetla.

Transilvanija?

U caričinoj bečkoj Komori činovnici su na zidu imali kartu Alexisa Jaillota iz 1696, kolorirani bakrorez. Na toj je karti bila jedna prilično pravilna zelenkasta "krpa", baš kao da je ovješena o neko uže te se suši na vjetru: na toj je plohi pisalo *Transilvania*. Bila je okružena *Valaqui que d'autres nomment Moldavie*, tojest "Vlaškom drugačije zvanom Moldavija", potom *Ruskom Ziemiom*; na zapadu je stajalo *Hongrie*, nešto niže ... *Sclavonie*, još niže *Bosnie e Tourquie*...

U okviru "Sclavonije" pisalo je također *Wolkowar te Illok*.

Ime Wolkowar čuo je od Turčina kao njegovu zadnju postaju. I to je sve. Nikakvih drugih primisli nije Kempf imao čak ni o Beču, a kamoli o Transilvaniji. On se do ovih dana nikada nije makao iz svog sela. Premetao je u glavi sve što mu je u raznim prilikama rekao caričin snubok. Nije imao pojma da je Transilvanija zemlja u kojoj ostrvjeli plemići žude krv mladih žena,